

1007

A Magyar Hírlap hétfői melléklete
2017. október 7.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

V Í Z T I S Z T Á N

Jean de La Fontaine: A felfuvalkodott béka

Egy ökröt lát a béka s szép,
nagy testét írigyen csodálja.
És ő, ki csak kicsi, egy tyúktojásnyi ép,
jól felfuvalkodik, dagad, feszül a hája,
hogyan oly ökörnyi nagy legyen. „Tudom, –
szól, – most se kell sok, nézd hugom,
elég-e mondd? no még! s most nézd, elég-e kérlek?
– Még nem. – Hát most talán? – Most sem. – Hát nincs szemed?
– Meg sem közelited.” S a pöttömtestü féreg
addig dagad, míg szétreped.

Sok ilyen ostoba teremt itt zúrnavart:
a kispolgár kastélyt épített, mint a herceg,
kis herceg nagykövettel hencseg
s a márkai apródot szalajt.

Együttes testápolás

**„Füüdés végett férfiak és nők közösen mennek be a vízbe, mezítelenül,
anélkül, hogy magukat bármivel is eltakarnák”**

Dézsák és forró kövek

A legújabb kori nyugati kultúrában óriási szerepet kapnak a testápolásról szóló hírek, tanácsok, és az ezt szolgáló ezerféle tisztálkodó szer. Vajon a történelemben eddig is hasonló kultuszt kapott az ember testének tisztasága? Határozott igennel válaszoltunk, ám, ha jobban utánanézzünk, a különböző korokban érdekes higiénés történetekre bukkanhatunk.

A tisztálkodási szokásokat vizsgálva alig találunk különbséget az ókori római, görög vagy zsidó emberek és a ma élők gyakorlata között. A zsidóknál a valláshoz kötődött a rendszeres mosdás, a rómaiak akár hiúknak is minősíthetők, otthonaikban rendszeresen fürdöttek, gyakori volt körükben a közös fürdőzés is. A görögök – más népektől eltérően – az újszülötteket is megfürdették, náluk a templomba piszkosan nem lehetett belépni.

Nem volt ez másként velünk sem a magyar honfoglalás korában. Írásos emlékek tanúsítják, hogy a honfoglalók nagy gonddal ápolták testüket. A táboraikban ott voltak a mosakodásra szolgáló fürdősátrak – ezeket leginkább a finn szaunákkal rokoníthatjuk. A sátorban forró kövekre vizet öntöttek, ennek gőzében alaposan megizzasztották magukat, dörgölték, csapkodták testüket – nyilván nem kizárólag nyírfavessző nyalábbal –, aztán hideg vízbe ugorva ért véget a fürdőzésük. Az államilapítás után felépítették az első nyilvános fürdőket, ezekbe csak meghatározott időben lehetett bemenni, hogy ez mikor volt, azt az úgynevezett fürdőserpenyők hangjával vagy kürttel jelezték. A rangos magyarok nemes-sátraiban ott voltak a mosdásra használt megemelt, csappal ellátott börtömlők. Ezek előtt állva moshatták le magukról a piszkot.

László Gyula A honfoglaló magyar nép élete című könyvéből megismerhetjük őseink tisztálkodási szokásait. A szerző azt feltételezi, hogy mivel a bolgár-törökök tiszta emberek voltak, a bizánci császárok által hangsúlyozott magyar-bolgár műveltség azonosságából következik, hogy nagyjából egyféle módon történhetett a magyaroknál is a fürdés: „Fürdés végett férfiak és nők közösen mennek be a vízbe, mezítelenül, anélkül, hogy magukat bármivel is eltakarnák. Paráznaság náluk semmi szín alatt nem fordul elő. Ha valaki ez ellen vét, bármi állása is legyen, kézzel-lábbal négy cölöphöz kötik, amelyeket a földbe vernek, s azután egy szekercével kettéhasítják a nyakától az ágyékáig. Éppen így tesznek a vétkes nővel is. Azután mindkettő tetemét egy fára kötik fel” (Ibn Fadlán: Beszámoló a volgai bolgárok földjén tett utazásról).

Az időben nagyot ugorva máris az Árpád-ház kihalása utáni korszakban vagyunk, amikor is Zsigmond király uralkodásának idején virágzásnak indult a magyarországi fürdőkultúra, több fürdőház is szolgálta az embereket. A török uralom aztán nagy lökést adott – sok más mindennel ellentétben – a higiénának, Budán kilenc fürdő épült, ezeket gyógyvízforrásokra telepítették.

Az ókor és az újkor közötti időszakot sokan sötét középkornak gondolják, ami ráadásul, hogy tárgyunknál maradjunk, a tisztálkodás hiányában még bűdös is volt. Ez a tétel azonban egyáltalán nem igaz. Európában a Római Birodalom bukása egyáltalán nem jelentette azt, hogy rendkívül fejlett, köz- és magánfürdőkben élő fürdőkultúrájuk eltűnt volna.

Folytatás az I. oldalról

Ellenkezőleg, változatos formákban egyre kiterjedtebb körben tovább élt, egészen az 1600-as évekig. A középkori emberek tartották magukat ahhoz a szokásukhoz, miszerint meghatározott időközönként alaposan megfürdjenek. A szakirodalom a vikingeket említi elsőként, akik ragaszkodtak a heti rendszerességű fürdéshez. Európa más országaiban is egyre több lehetőségük volt az ott élőknek a rendszeres mosakodásra, erről többek között 14-15. századi adatok tanúskodnak, Párizsban harminckettő, Londonban tizenhét, Krakóban pedig tizenkét közfürdő várta a látogatókat. Egyébként pedig szinte minden nagyvárosban volt hasonló létesítmény.

A tisztálkodás, pontosabban a fürdőzés nagy fadézsákban folyt. Ezekbe forró vizet öntöttek, a dézsákat lepedőkkel bélelték ki – nehogy már szálka menjen a vendég fenekébe. Mivel a dézsák feltöltése sok időt vitt el, csak meghatározott időközönként lehetett a meleg vízbe beleülni, ennek pontos idejét kikiáltó adta tudtára a fürdő előtt sorakozó vendégeknek. Volt más megoldás is a vízmelegítésre, az írek forró köveket dobtak a dézsákba. A fürdőket úgy is tipizálhatjuk, hogy a látogatók nemi összetételét vesszük figyelembe. A középkorban voltak koedukált fürdők, és voltak csak férfiakat és csak nőket kiszolgálók. Az előbbieket egy része bordélyként is működött. Ez már csak azért is könnyen kialakulhatott, mert egyes közfürdőkben teljesen pucéran tisztálkodhattak a vendégek, míg máshol vászoningeket kellett felvenniük.

A tehetősebbek azonban nem nagyon jártak közfürdőkbe, saját fürdőhelyiséget alakítottak ki házaikban. A nagy fadézsák forró vízzel feltöltése hosszú, fáradságos feladat volt, így aztán a magánfürdőzők nem is mosakodtak olyan gyakran, mint a fürdőházak vendégei. Ráadásul a művelet a következőképpen zajlott: fürdőnapon az egész háznépnek bele kellett ülnie a nem ritkán szoba nagyságú dézsába. A sorrend a következő volt: először a családfő, aztán a többi férfi, majd a cselédség férfi tagjai, ezután jöhettek csak a nők – a fürdővíz ekkorra már meglehetősen piszkos volt –, a sor végén pedig a csecsemőket fürdették meg a mocsossá vált vízben.

A középkor virágzó fürdőkultúrájának megszűnését, a fürdővíztől rettegést a hatalmas járványok okozták. A legnagyobb pestisjárvány 1348 és 1353 között Európa népességének felét kiirtotta. Aztán megérkezett Európába a szifilisz, ami szintén igen sok áldozatot követelt. A vérbajnak is nevezett nemi betegségről úgy tartják, hogy azt a Kolumbusz Kristóffal Amerikából hazatérők hozták be. A bordélyként is működő fürdőházak formája alaposan megcsappant, ám ennek nem kizárólag a szifilisz megjelenése volt az oka. A kor orvosai a nemi betegségeket kutatván arra a megállapításra jutottak, hogy ezeket az úgynevezett miazma, egyfajta levegőben és vízben úszkáló kórság okozza, amely a kitágult pórusokon át szívárog be az ember szervezetébe. A bőr pórusait pedig legjobban a meleg víz nyitja meg. Ebből aztán arra jutottak, hogy a fürdő egészségtelen.

VII. Károly király 1450-ben száműzte a fürdőtulajdonosokat Párizsból. Az orvosok tanácsára az emberek tisztálkodása kimerült abban, hogy megmosták kezüket és arcukat reggelente. Ennek ellensúlyozására azonban új szokás honosodott meg, naponta cserélték le a vászont az alsóneműiket. A fehérenmü gyakori váltogatása az orvosok szerint egyet jelentett az egészséggel, elméletük úgy szól: a tiszta vászon megvédi a pórusokat a káros miazmáktól. Az alsóruháikat hetente kimosták. A fürdőzés szinte csak a gyógyfürdők használatát jelentette, és arisztokrata körökben divatba jött a kecsketejes vagy különböző illatszerekkel ellátott vizű fürdők használata.

A fürdés tehát egészen a 19. századig rendkívüli módon háttérbe szorult. A közös fürdéseket rendeletekkel tiltották, ez aztán érdekes eredményekre vezetett. Bethlen Miklós az 1600-as években huszonöt évig nem mosott haját, arcát mosás helyett kéthetente borotválták. A francia szokásokhoz mérve ez rendkívüli tisztaságnak minősíthető. Ott ugyanis akárcsak a köznép, a királyok is meglehetősen ápolatlanok voltak. Tetvek hadserege a paróka alatt, állandó istálló-, vizelet- és lábszag az uralkodói palotában, fürdés úgy nagyjából évente egyszer. A testszagot erős illatosítószerekkel igyekeztek elnyomni.

Folytatása a IV. oldalon

Fürdőgépek Ostendében (1910–1915 körül, üvegnegatív, 5 × 7 inch)

Amikor már kellő távolságban volt a parttól, a tetőtől talpig fürdőruhás hölgy vagy úr a fülke túloldalán kilépett a kocsiból, és beleereszkedett a tengervízbe. Aki végzett, zászló-jelzéssel adta tudtul, hogy visszahúzzhatják a partra. A fürdőgépet a 20. század elejéig használták.

Forrás: Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D. C. 20540

Fürdőgépek Scheveningenben (1910–1915 körül, üvegnegatív, 5 × 7 inch)

Fürdőzők Ostendében (1913. június 19-én, üvegnegatív, 5 × 7 inch)

Dézsák és forró kövek

Folytatás a II. oldalról

Az 1700-as évek végére azonban fordult a kocka, és az orvostudomány újra felfedezte a víz és a fürdés egészségmegőrző szerepét. Mindezt a gyógyfürdők elterjedése hozta magával. Felvirágoztak a római korban már divatos nagy fürdővárosok, mint például az angol Bath vagy a német Baden-Baden.

Az emberek sok-sok év eltelte után ismét élvezhették a tengervíz jótékony hatásait, egyre nagyobb népszerűsége tett szert a tengeri fürdőzés. A szemérmes kor egyik igen jellemző találmánya köszönhető ennek, az úgynevezett fürdőgép. A nőknek kötelező volt használni, de illetmudó uraknak is ajánlották. A fürdőgép egy kerekekre szerelt öltözőkabin volt, aminek egyik ajtaján a vendég bement a fürlébe, ott fürdőruhába öltözött, a szerkezet közben lóval vagy emberi erővel a tengerbe tolták, és amikor már kellő távolságban voltak a parttól, a tetőtől talpig fürdőruhás hölgy vagy úr a fürle túloldalán kilépett a kocsiból, és beleereszkedett a tengervízbe. Amikor végzett nagyívű megmártózásával, külön zászlójelzéssel adta tudtul, hogy visszahúshatják a partra. Ez a különleges szerkezet egészen a 20. század elejéig használatban volt, a férfiak és a nők közös fürdőzésének elfogadásával azonban kiment a divatból.

Az első zuhanykabinnak megfelelő szerkezetet 1767-ben szabadalmaztatta William Feetham ötvösmester. Működését könnyű elképzelni, hiszen lényege ugyanaz, mint a mai magyar vikendtelteken álló oszlopokra szerelt, vízzel töltött tartályoknak. Egy, ám lényegi különbség azért van korabeli és az újkori készülékek között, nálunk a piszkos víz elfolyik, míg az angol zuhanynál egy alsó tartályban összegyűjtötték, és pumpával visszanyomták a felső tartályba. Nyolc-tíz vödörnyi víz kellett nekik a nedves mutatványhoz, ez ugyan kétségtelenül rendkívül takarékos működést eredményezett, ám az valahogy nem túl rokonszenves, hogy minden körben ugyanaz a koszos fürdővíz keringett a tisztálkodószerkezet csöveiben.

A tiszta víz sokak számára elérhetővé tételére még a csatornahálózatok kiépítése előtt is voltak példák. Az 1613-ban elkészült londoni New River egy ember által megépített mesterséges víziút volt, amely Hertfordshire megye forrásainak vizét gyűjtötte össze, aztán szivattyúállomások segítségével átvezették London nagy részén. A vizet kilenc, szilfából épített vezetéken áramoltatták, ezek a föld alatt és a föld felszínén is mehettek. A csövek-re magánházak is rácsatlakozhattak. Ezekből

egy helyen, többnyire a konyhában lehetett a csapból vizet eresztetni, igaz, hogy hetente egyszer, minden utcának megvolt a maga víznapja. A New Rivert az idők folyamán többször fejlesztették, bővítették, természetesen a hamar korhadó facsöveket is fémekre, azaz igazi vízvezetésekre cserélték.

A 19. század végére aztán nagy csatornaépítési és fejlesztési munkák kezdődtek szerte a világban, ám a vezetékes víz megjelenése nem járt együtt a fürdőszobák elterjedésével. Londonban például csak az első világháború után tették kötelezővé házanként legalább egy fürdőszoba megépítését. Ott is, nálunk is szép számmal vannak még ma is olyan lakások, amelyekben nincs fürdőszoba. Így tehát továbbra is sok háztartásban megmaradt a bádóg (később műanyag) lavór a tisztálkodás alapeszközeként. Azzal együtt, hogy a középkori szokást megidézve, az egész család ugyanazt az egyre piszkosabb vizet használta.

A 20. század közepétől alig épült olyan magánlakás, amelyben ne lett volna fürdőszoba. Ezek kezdetben kizárólag praktikus célokat szolgáltak, azaz csak a tisztálkodást segítették, ám az idő múltával egyre nagyobb figyelmet fordítottak kényelmességükre, és például arra, hogy különböző eszközök segítségével

használóik ellazulását, kikapcsolódását is ki tudja szolgálni. Ez azért is jelentős fejlemény, mert néhány évtizeddel ezelőtt még Magyarországon a heti egyszeri mosdás volt szokásban, de télen a megfázásveszély miatt akár hónapokig sem fürödtek az emberek. Az ötvenes évekig két-három hetente volt hajmosás, télen ritkábban. Testápoló híján a kiszáradt bőrt disznózsírral dörzsölték be.

Napjainkban sokan látják úgy, túlzásba visszük a tisztálkodást. Egyes kutatók a gyakori mosakodást teszik felelőssé a tömegesen előforduló allergiás és ekcémás betegségekért. Az antibakteriális szappan használata is sok bajt hozhat – különösen gyerekeknél –, mert az minden baktériumot elpusztít, azokat is, amelyekre szükségünk lenne. A fejlődő immunrendszer így nem találkozik elég kórokozóval, ezért később nagy eséllyel alakul ki allergiás reakció. A mindennap használt kozmetikumok és a legfelsőbb bőrréteget eltávolító erős mosakodószerke is sok kárt okozhatnak.

A tisztálkodásunkban is, mint oly sok minden másban az életben, tehát a helyes arányok megtalálása válhat egészségünkre.

Dippold Pál

Válogatás Jókai Mór elbeszéléseiből

„Keresetek más hont magatoknak, ha ezt meg nem védelmeztétek”

Székely asszony

(2.)

A temető árka mellett egy ákácnak támaszkodva egy magas némbér áll.

Harminchat éves lehet. Vonásai kemények, szigorúak, de még most is szépek.

Az ég egyik oldalán a lemenő nap lángol, a másik oldalán a fergeteg villog. A székely asszony arcát egyfelől a nap búcsúfénye festi tartós aranyszínre, másfelől a villám vet rá elmúló kékszöld világot.

S mentül jobban hanyatlik alá a nap, a villám fénye annál kékebb, annál sápasztóbb a nő arcán.

Kezét szeme elé tartva, a távolba bámul, alakja nem mozdul, mintha kőből volna faragva.

Ez Judit, a székely asszonyok ős példányképe. Egyike azon soha el nem virágzó alakoknak, kik arcuk kifejezését, nagy fekete szemeik ragyogását, sűrű hajfürtjeik hollószínét, szavai átható csengését s termetök életerős karcsúságát megtartják a késő vénség idejéig, kikben a lélek sem vénül meg, hanem az évekkel megerősödik.

Karcsú, büszke termete körül szép, fiatal, tizenhat éves leányka fúzi karjait, odasimulva hozzá, mint hízelgő folyondár a sugar jegenyéhez.

E leánykát Aránaknak híják. Szép, kékszemű gyerek, sima szőke hajjal. Arca oly fehér, hogy szinte világít az éjben s alakja oly lenge, hogy tán a fuvalat is elvihetné, mint a repülő virágmagvat.

Azon nőnek fia, kinek kebléhez simult, a szőke leánykának jegyese. Most elment a csatába. Az anya és a menyasszony szemei tán őt keresik az alakatlan távol ködeiben.

– Nem látsz ott egy alakot közelíteni? – kérdi Judit a leánytól, kezével a távolba mutatva.

Aranka még közelebb simul hozzá, hogy a mutatott irányt

megláthassa. Feje egészen a nő vállán nyugszik. Még nem lát semmit. A kék szem csillagsugára nem bír magának utat törni odáig a homályban, hová a fekete szem tűzsugára elhat.

Pillanatok múlva láthatóbbá lesz az alak. A leányka arcán szerelmes hajnalpír ömlik el, az anyáén haragos lángvörösség.

– Ez ő, kedvesem – rebegi Aranka, kis kezeit szívére nyomva, mintha csitítani akarná a kis nyugtalan.

– Nincs fegyver! – kiált eliszonyodva Judit, s elfordítja arcát és szemeit kezével eltakarja.

Oly távolból megismeré a szerelmes vőlegényét, oly távolból meglátja az anya fia gyalázatát.

Tántorogva, tétozáva jött a látott alak az úttalan síkon. Feje búsan csüggött alá, lépései alatt inogni látszott a föld.

Térdei olykor megtörtek alatta. Elesett. Meg-meg fölkel s végerőlkődéssel látszott sietni a város felé.

Majd, hogy észrevette a temető dombjára gyűlt nőket, arra vette útját. Sáros és véres volt, haja lecsüggött arcába.

Ruhája meg volt szaggatva. Kezével egy nagy szakadást mel-lén nagyon iparkodott elrejtteni, hogy senki meg ne lássa.

Mindenki ráismert benne Judit fiára, s a nők körülállták az anyát, amint a fiút arra látták tartani.

A temetőárok az anya és fiú között volt. Ez nem bírt rajta át-menni. Ott lerogyott az árok előtt.

– Hol hagyta fegyveredet? – kiálta rá, előlépve a tömeg közül, kemény, elítélő hangon Judit.

A fiú felelni akart. Akarta mondani, hogy fegyverét ott hagyta ellensége szívében, benne törve, de nem volt ereje szólani, a hang megfagyott ajkán.

– Szólj, elveszett-e a csata?

A fiú némán inte, és fejét lehajtá.

Folytatjuk

1 0 0 7

A Magyar Hírlap hétvégi melléklete